

DE OOSTENDSE DRUKKERIJEN (1780 - 1850)

door P. VANDENABEELE

De vestiging van een drukpers te Oostende - en dit na een periode van lange afwezigheid - moet worden gesitueerd rond het jaar 1780 (1).

De havenstad was alsdan bloeiend genoeg om de nood aan een eigen drukker te ondervinden toen een belangrijke kolonie Engelsen zich tijdens de Amerikaanse Vrijheidsoorlog (1778 - 1783) te Oostende kwam vestigen. De zgn. Vierde Engelse Oorlog, die hoofdzakelijk op zee werd uitgevochten en van de grote mogendheden enkel Oostenrijk en Rusland neutraal liet, zou de haven tot een bijzondere bloei brengen (2).

De schepen van beide oorlogvoerende naties - Engeland en Frankrijk - deden geregeld de haven aan om er de buit van de gepraaide schepen te verkopen.

Onder het vaandel van de neutraliteit stond de Oostendse haven open voor alle strijdende naties.

Oostende, met het binnenland verbonden door een groots geprojecteerd wegennet te land en te water, groeide tot een haven van betekenis die geen belemmering van de sluiting van de Schelde ondervond.

Het is in deze kontekst van een zich wijzigende economische situatie dat een aantal vreemde drukkers naar een vestiging te Oostende begonnen uit te zien.

Een zekere Samuel Swinton - uitgever-drukker te Boulogne van het blad "Courier de l'Europe" - stelde vast dat een belangrijke havenstad als Oostende geen drukkerij bezat.

Op 5 oktober 1780 richtte hij een verzoek naar de Geheime Raad te Brussel om én zijn drukpers én zijn krant naar Oostende te mogen overbrengen. Een verzoek dat werd afgewezen o.a. op grond van de argumenten aangebracht door de Gentse drukker Jean-François Meyer - uitgever-drukker van de "Gazette van Gend". Laatstgenoemde staft zijn protest als volgt :
"Que la Demande du Suppliant est inouïe à tous égards; car, quant au

---

(1) Oostende behoort tot één van die steden zonder echte drukkerstraditie. De druknijverheid vond er pas zeer laat ingang. Wel vonden we sporen van Oostendse drukkers onder de naam Jacques de la Rivière (± 1704-1731) en Jacobus Vande Kerchove (± 1732-1755).

Het administratief drukwerk van de stad werd vanaf het einde van de 17de eeuw en een groot gedeelte van de 18de eeuw uitbesteed aan Gentse en Brugse drukkers.

(2) Debrock (W.), Haven-Oostende en Engelse aanwezigheid, *De Plate*, 31-12-1984, nr. 12 bis, p. 238.

Transport de Son Imprimerie, (ce qui ne se fait pas aussi aisément que le Transport d'un Ballot de Marchandises) Les Edits de Sa Majesté, . . . , sont absolument contraires à la Demande du Suppliant, puisque Sa Majesté a Statué par les memes Edits, que, pour devenir Imprimeur, il faut faire conster qu'on a appris son Art et Métier chez un Imprimeur juré de cette province de Flandres, qu'on fait profession de la Religion Catholique et Romaine et qu'on est examiné par l'Evêque et le Magistrat du Lieu; qualités, plus que probablement étrangères au Suppliant, et au Défaut des quelles il est inhabile à exercer l'Art de l'Imprimerie dans ces païs : Art trop de fois selon l'Experience par des Etrangers qui inondent le païs de ces productions malheureuse, qui soulevent les cœurs et les Esprits contre la puissance Civile et Ecclésiastique et qui ne laissent d'autres traces, qu'une dépravation de Mœurs.

Quant à l'impression de sa Gazette à Ostende ou ailleurs dans la province de Flandres, le suppliant Se flatte envain de l'utilité de Sa Feuille, puisque le Rescribent annonce deux fois par Semaine se que le public doit et peut savoir au lieu que le suppliant n'annonce bien souvent que des Assertion fausses, indécentes et hazardées, pour les quelles l'importation de Sa Majesté en Date du 29 Août 1778, d'ailleurs quant même ces Raisons ne subsisteraient pas, les Fermes de l'Octroi du Rescribent, qu'il a obtenu à titre onéreux et en considération de la grande somme que feu son père avait donnée, sont si absolus, que le suppliant n'a rien à espérer de sa Demande " (1).

Het oudste nu daadwerkelijke bewijs naar het bestaan van een Oostendse drukkerij is ons slechts bekend via een klacht welke een zekere Balduinus Janssens indiende tegen Pierre Jan Vereecken, eerste knecht in diens drukkerij (2).

Uit het schrijven van drukker Janssens - welke gedateerd is 27 december 1782 - blijkt dat Vereecken er als eerste knecht was tewerkgesteld en dit sinds 16 april 1781.

De klacht heeft betrekking op het feit dat Vereecken zich menigmaal had schuldig gemaakt aan het toebrengen van slagen en verwondingen zowel aan zijn werkgever, diens vrouw en diens dienstmeid.

Om zich van verdere slagen te behoeden besliste Janssens dat Vereecken de drukkerij onmiddellijk moest verlaten.

Janssens deed daarbij beroep op notaris Pinteljon, die de opdracht kreeg de boodschap aan Vereecken over te maken.

Bovendien moest de notaris er op letten dat Vereecken bij het verlaten van de drukkerij, zich niet schuldig zou maken aan diefstal van goederen behorende aan Janssens.

Toch roept deze trieste zaak tal van vragen op. Want van Vereecken is algemeen bekend dat hij alleen een oktrooi bezat om de functie van stadsdrukker en boekhandelaar te Oostende uit te oefenen.

---

(1) CBG, G 13440/1-6.

(2) RAB, Depot notariaat Van Caillie 1941 - notaris Jacob Pinteljon, bundel 141 / acte 160. Met dank aan Lic. Hist. D. Farasyn die ons het stuk aanwees.

Vereeckens oktrooi om een boekdrukkerij en boekwinkel op te richten dateert van 21 juni 1780. Het hield echter in dat dit te Kortrijk zou gebeuren. Door omstandigheden die niet te voorzien waren zag Vereecken zich verplicht zijn oktrooi te verleggen van Kortrijk naar Oostende (1). Op 7 juli 1781 werd hem daartoe toestemming verleend.

Uit een antwoord van het Oostends stadsbestuur - gedateerd 8 januari 1782 - omtrent de aanvraag van Jean Rodenbach om zich als drukker te Oostende te vestigen, blijkt dat Vereecken toen reeds zijn eigen drukkerij had ingericht en dat deze bovendien bezig was een tweede pers in te richten om het publiek nog beter van dienst te zijn (2).

Over de drukkerij Janssens wordt met geen woord gerept !

De hoofdvraag blijft echter hoe de agressieve houding van Vereecken te verklaren ?

In de hoop op die vraag antwoord te krijgen ondernemen we een poging tot identifikatie van Janssens.

In de stadsrekening van Oostende uit het jaar 1776-1777 vinden we volgende vermelding : "De wet heeft uyt chrachte van consent vercreghen by haere majesteit ingevolghet het decreet van haeren priveen raede tot Brussel van daten 10 den february 1777 tot het aanstellen binnen dese stadt van eenen bequamen ende ervaeren "tael ende schoolmeester" op het pensioen van 150 gulden jaers welcke plaetse de weth vorseyt op den 16 meye 1777 des vorsejde jaers heeft gheconfereert aen balduinus janssens (3)".

Ook tijdens het boekjaar 1777-1778 werd Janssens een jaarbedrag van 150 gulden uitbetaald (4).

Welke konklusies kunnen we thans uit deze stadsrekeningen trekken ? Janssens was als "tael ende schoolmeester" sinds 16 mei 1777 in stadsdienst met een magere jaarwedde van amper 150 gulden, een bedrag dat ruim onvoldoende was om zichzelf en zijn gezin een degelijk bestaan te geven. Daarom keek hij waarschijnlijk uit naar een aanvullend inkomen welke hem in zijn gebreken kon voorzien .

De keuze van het drukkersambt lag voor de hand. Oostende ontwikkelde zich juist tussen 1779-1783 tot een vooraanstaand economisch centrum met kosmopolitische allures.

De steeds toenemende economische aktiviteit deed de noodzaak aan een plaatselijk drukker gevoelen.

Het opslaan en het verhandelen van de handelswaaren brachten belangrijke konsekwenties met zich mee.

Om de verkoop van de goederen te bevorderen moesten affiches gedrukt worden die de waaren aanprezen, om de verkoop verder te kunnen volgen

---

(1) Bergmans (r.). Notes sur l'imprimerie à Ostende. *Analectes Beligues*. 1896, pp. 160 - 161.

(2) CBG, HS 3385/748.

(3) ARAB, Rekenkamer nr. 37563 - stadsrekening Oostende 1776 - 1777, 85^v° - 86°.

(4) ARAB, Rekenkamer nr. 37564 - stadsrekening Oostende 1777 - 1778, 92^v° - 95°. Referentie aangebracht door Lic. Hist. Daniël Farasyn.

waren verkoopscatalogi noodzakelijk. De snelheid waarmee dit handelsdrukkerwerk moest afgeleverd worden was dan ook essentieel.

Maar Oostende zat in die periode nog steeds zonder officiële stadsdrukker en zoals de traditie het wou werd het drukwerk uitbesteed o.a. in het nabijgelegen Brugge.

De Brugse drukkers Martinus De Sloovere en Jan van Praet hebben jarenlang Oostende van het nodige drukwerk voorzien (1).

Het uitbesteden van dit drukwerk bracht echter veel tijdverlies met zich mee, een faktor die in een handelscentrum als Oostende tot een minimum moest herleid worden.

Zag Janssens in de oprichting van een eigen drukkerij niet de kans om zijn mager leraarsloon aan te vullen ?

Indien werkelijk zo, dan bestond er voor Janssens slechts één groot probleem.

De wetgeving voorzag namelijk - en dit sinds de 16 de eeuw - dat iedereen die het drukkersberoep wou gaan uitoefenen zich verplicht zag zich van het nodige drukkersoktrooi te voorzien. Alléén de overheid kon na beraadslaging dit oktrooi afleveren.

In het geval Janssens hebben we noch de oktrooiaanvraag, noch de oktrooi-verlening kunnen terugvinden.

Dit doet ons veronderstellen dat Janssens als niet geoctrooieerd drukker van start was gegaan. Om de nieuw opgerichte drukkerij dan toch een "legaal" tintje mee te geven werd een drukker (of drukkers) aangetrokken die wel voorzien waren van het nodige oktrooi.

P. J. Vereecken had dergelijk oktrooi. We hebben er reeds op gewezen dat dit oktrooi bestemd was voor de stad Kortrijk. Vereecken was tussen 21 juni 1780 en 7 juli 1781 in onderhandelingen met de overheid om dit oktrooi van Kortrijk naar Oostende te verleggen.

Na langdurige onderhandelingen werd dit hem uiteindelijk op 7 juli 1781 verleend.

Keren we terug naar het voornoemde notariaatstuk dan blijkt dat Vereecken zich reeds vanaf 16 april 1781 met de drukkerij Janssens had geëngageerd, dus reeds voor de oktrooiverleging.

Vanaf 7 juli 1781 betekende dit dus dat Vereecken hoewel Oostende's officiële en enige stadsdrukker, nu de ondergeschikte werknemer was van de niet officiële Janssens !

Waarschijnlijk leidde deze ondergeschikte positie van Vereecken tot voornoemde slagen en verwondingen.

---

(1) ARAB, Rekenkamer nr. 37562 - stadsrekening Oostende 1775 - 1776, 50r° - 50v°.

Buiten het notariaatstuk van eind december 1782 vinden we de weinig bekende Janssens nog slechts éénmaal terug, maar dan wel uitsluitend als boekhandelaar (1).

Uit een schrijven van Vereecken aan de prokureur van de Raad van Vlaanderen De Waele, gedateerd 31 juli 1782, vernemen we ook de ligging van de drukkerij: "Myn adres is ten huize van d'Heer Janssens in de West-straet" (2).

Of de drukkerij Janssens na het verlaten van Vereecken is blijven voortbestaan, hebben we niet kunnen terugvinden.

Maar vooraleer Vereecken zich te Oostende was komen vestigen, had deze reeds een niet onbelangrijke carrière doorgemaakt (als drukkersgast) eerst te Oudenaarde, daarna te Kortrijk. Een poging tot rekonstruktie van zijn levensverhaal leverde volgend resultaat.

Pierre Jean Vereecken werd omstreeks het jaar 1747-48 te Gent geboren als zoon van boekdrukker Pierre Jean Vereecken en Maria Theresia Eggermont (3).

Vereecken (vader) had zich eind 1751 als geoctrooierd boekdrukker en verkoper vanuit Gent te Oudenaarde gevestigd.

Zijn zoon deed aanvankelijk studies bij de paters jezuiten te Oudenaarde om nadien in de drukkerij van zijn vader de eerste beginselen van het drukken aan te leren.

Om zich in het drukkersberoep nog beter te bekwamen keek Vereecken uit naar een nog grotere drukkerij.

Aldus kwam hij terecht in de drukkerij van Joannes De Langhe te Kortrijk, waar hij zich opwerkte tot eerste knecht (4).

Toen drukker De Langhe in 1780 overleed zag Vereecken de kans om zijn leermeester in de drukkerij op te volgen.

Daartoe diende hij bij de overheid een verzoekschrift in om het nodige drukkersoktrooi te bekomen.

Het desbetreffende oktrooi werd hem op 21 juni 1780 verleend. Het hield in dat hij een boekdrukkerij en -winkel te Kortrijk mocht oprichten (5).

Maar in datzelfde jaar opende Jean Blanchet een drukkerij in de Leiestraat bij het stadhuis en werkte als erkend "Stadts-drukker". Feitelijk volgde hij op aan Joannes De Langhe.

---

(1) Gazette van Gend, 24-10-1782.

(2) RAG, Raad van Vlaanderen, nr. 23573.

(3) We hebben jammer genoeg in de parochieregisters van de stad Gent de precieze geboortedatum van Vereecken (voorlopig) niet kunnen terugvinden. Bij zijn oktrooiaanvraag in 1780 was hij ongeveer 32 jaar.

(4) Vander Meersch (D.J.), *Audenaerdsche drukpers 1479-1830*, pp. 140-141.

(5) CGB, G 13410.

Naast Blanchet bleef ook Petrus Callewaert als drukker werkzaam. Twee drukkers in de Leiestad maakten de concurrentie te zwaar en Vereecken zag uit naar Oostende (1).

Vereecken verzocht bij de overheid om een nieuw oktrooi om zich te Oostende te kunnen vestigen. Vereecken gaf daarbij als belangrijkste argument op: "En consequence il s'est déterminé à s'établir en la ville d'Ostende, où l'affluence actuelle du commerce et le concours des étrangers semble exiger l'établissement d'un imprimeur et libraire privilégié; mais le remontrant, ne pouvant supporter les frais d'un nouvel Octroi, il prend son très-respectueux recours vers Votre Majesté;

Les suppliant en toute soumission que son bon plaisir soit de lui accorder par grâce spéciale, la permission de pouvoir, sans nouvel Octroi et en vertu de celui expédié le 21 juin 1780, exercer dans la ville d'Ostende, l'imprimerie, au lieu de la ville de Courtrai" (2).

Op 7 juli 1781 verkreeg Vereecken uiteindelijk de toestemming om een boekdrukkerij met winkel te Oostende op te richten (3).

Ondertussen had Vereecken in afwachting van zijn oktrooiverleging zich vanaf 16 april 1781 geëngageerd met de drukkerij Janssens (ut supra). Maar het bleef niet uitsluitend bij voorgenoemde problemen.

Eind 1782 kwam bij de overheid te Brussel een aanvraag binnen van een zekere René parfait amour de Beaurepaire, om te bekomen een exclusief oktrooi voor een termijn van 12 jaar tot het drukken en uitgeven van een "almanach historique deser stede van Oostende (de la ville et port d'Ostende)".

Vanuit Brussel vroeg men het advies van de Oostendse stadsmagistratuur. Uit hun antwoord - gedateerd 2 november 1782 - onthouden we volgende passages: "Wy kennen seer weynig den suppliant denwelken niet seer lang alhier geresideert dog veele schuld dergelaten heeft over boekxskens die hy heeft doen drukken, soo dat wy reden hebben te geloven dat dit een nieuwe speculatie van hem is om wat geld te winnen by middel van hetzelfde octroy bekomen hebbende aen enigen drucker te cederen, mogelyck wel wetende dat P.J. Vereecken boekdrucker en boekverkooper binnen dese stadt die onlangs voor den gezeyden suppliant gedrukt heeft, van al over eenigen tydt van sin is een diergelyk boekxskens uyt te geven onder de titel van "Guide pour la ville et port d'Ostende utile et commode au personnes de tout état pour l'année 1783", verhoopt aen denzelfden syn gevraeghde octroy dier te verkopen op dat den Drucker niet vruchteloos zoude gedaen hebben syne moeite en kosten tot het crygen een deel vander stoffe tot het manuscript dat noch niet teenemaal voltrocken is ende hetgonne by 't synner tyde d'Eere sal hebben aen uw edelen examinatie ende goedkeuring te presenteren.

---

(1) (E.N.), Boekdrukker Vereecken te Kortrijk en te Oostende, *Biekerf*, 1955, pp. 95-96.

(2) CGB, G 13410.

(3) *Ibidem*.

... Wy syn van vast gevoelen dat den boeck die den geseiden Vereecken proposeert uyt te geven veel exacter ende utilder sal syn als den gezeiden "Almanach historique" vermits hy alhier ter plaetse relatie heeft met eenen uitmuntenden liefhebber der nederlandschen historiën ende insonderheyd der historische geschiedenissen relatief tot dese stad onder wiens Direktie hy reets werckt aen eene wydloopige historische beschryvinge deser stad.

Het soude dan ten uystersten gevoelig syn dat eenig octroy voor eenen slegten almanach soude beletten den druck van twee zo utile als curieus werkskens. 't is daarom dat wy U edele bidden van niet favorabelyck te willen rescriberen in 't gesag van het gevraagde octroy exclusif, wil den geseiden sieur de Beaurepaire syne almanach uytgeven sonder octroy exclusif sulks een soude aen niemand nadeelig wesen" (1).

Op 7 januari 1783 vroeg Vereecken - bij de overheid zelf een exclusief oktrooi voor een periode van 12 jaar. Reeds op 25 februari 1783 reageert men gunstig : "Il contiendra tous ce que ont peut desirer en pareil genre et ce qui peut être utile à leur ville comme en autre une indication du nom et de la demeure de tous les negocians et commissionaires de la ville d'Ostende. l'arrivée et départ de toutes les barques, voitures et postes et messageries et généralement tous ce qui étoit fort nécessaire dans un ville ou les étrangers commence à aborder comme à Ostende" (2).

Van de desbetreffende "Guide" is alléén nog een fragment terug te vinden, nl. "De historie van Ludovicus Mandrin", zoals het werd opgenomen in een "Almanach" uit 1793 (3).

Verder kreeg Vereecken vooral af te rekenen met de oneerlijke maar bovenal onwettige konkurrentie van een zekere Jean Rodenbach en van een niet bij naam genoemde "Engelse" drukkerij (4).

Onder een gecombineerde druk van onwettelijke praktijken en de smeekbede van zijn bejaarde vader om de ouderlijke drukkerij te Oudenaarde

---

(1) „De uitmuntenden liefhebber” betreft uiteraard J. Bowens met de voorbereiding van zijn werk „*Nauwkeurige beschrijving der oude en beroemde zee-stad Oostende*”.

(2) ARAB, Geheime Raad, 283 B.
Dit uiterst zeldzame stuk werd ons aangewezen door Lic. Hist. Daniel Farasyn, waarvoor onze oprechte dank.

(3) Nieuwen Almanach voor 't jaer Ons Heere Jesus Christi M.D.C.C. XCIII. Dienende voor de Bisdommen van Gend, Brugge, Ipren en Doornyk. Inhoudende eene aldergedenkweerdigste Beschryving der schroomelyke Neerstoringe der stad Lima, hoofd-stad van het Ryk van Peru ; en van haere Zeehave Callao. Alsmede de historie van den Ards-schelm Ludovicus Mandrin, opvolger van Cartouche en Kapiteyn van eene menigte Moordenaeren, Dieven, Baenstroopers en valsche Muntenaers, beyde zeer curieus om lezen - De historie van Ludovicus Mandrin zal men jaerlyks vervolgen - Door M. Jan van Vlaanderen, Dag-zegger, t'Audenaerde, by P.J. Vereecken, in den Bourg, (1793).

Het stuk „De historie van Ludovicus Mandrin” was ondertekend „Tot Oostende, By Petrus Joannes Vereecken - Te koopen t'Audenaerde by P.J. Vereecken, in den Bourg by het Beggyn-hof”.

(4) De onwettelijke praktijken van Jean Rodenbach worden uitvoerig bij de bespreking van zijn drukkerij behandeld.

over te nemen, verliet Vereecken eind 1783 Oostende. Hij keerde er niet meer terug (1).

Het weinig door ons aangetroffen Oostends drukwerk betreft vnl. administratieve stukken. We leren er bovendien uit dat de drukkerij (ergens) gelegen was in de Weststraat (2).

Vereecken zette gedurende nog verschillende jaren de ouderlijke drukkerij te Oudenaarde verder. Hij overleed te Geraardsbergen op 4 maart 1831 (3).

Eind 1781 kwam zich te Oostende vestigen een zekere Jean Rodenbach, "Duytsman van Natie", van beroep boekdrukker en -handelaar en dit op een moment waarop Oostende gouden tijden beleefde.

Het jaar 1781 was overigens in de verdere evolutie van de havenontwikkeling van zeer grote betekenis.

Keizer Joseph II geïnspireerd door het stijgend succes zorgde ervoor dat op 11 juni 1781 Oostende tot Vrijhaven werd uitgeroepen (4).

De afkondiging tijdens datzelfde jaar van de godsdienstvrijheid had voor gevolg dat kooplieden uit de meest verscheiden naties zich te Oostende kwamen neerplanten (5).

We houden er in dit geval aan J. J. Bowens te citeren, omdat deze als tijdgenoot de periode zeer raak wist te typeren. Over het jaar 1781 schreef hij het volgende: "Ter oorzaak van den overgrooten Koophandel die er ten dezen tyde Oostende gepleegd wird, het groot voordeel der vrye Haven, en de Tolerantie of vryheyd van Godsdienst, door Zyne Majesteyt in alle zyne Staeten toegestaan, kwamen verscheyde vremde Kooplieden, als Engelschen, Franschen, Hollanders en Joden, hun binnen Oostende nederzetten, bedryvende hunnen handel op de vier deelen des werelds onder de vrye Keyzerlyke Vlagge, de gene van d'oorlogende Mogentheden geërbiedigt wierd" (6).

Eén van de overwegingen door Rodenbach ingeroepen opdat aan het verzoek tot verlening van het nodige drukkersoktrooi zou gevolg gegeven worden was: "qu'il a été sollicité par differents negociants d'Ostende devenir s'y etablir et d'y eriger une imprimerie d'autant plus necessaire que par l'affluence de monde qui y augmente de jour en jours l'or est souvent dans la necessité de s'adresser a Bruges ou ailleurs" (7).

De overheid te Brussel vroeg onmiddellijk om het advies van de Oostendse stadsmagistratuur.

(1) Vander Meersch (D.J.), *op. cit.*, p. 144.

(2) CBG, HS 3385 / 113 ; 569 ; 952 ; 1310 ; 1467.

(3) Vander Meersch (D.J.), *op. cit.*, p. 168.

(4) Pasquini (J.N.), *Histoire de la ville d'Ostende et du Port*, 1843, p. 262.

(5) Foutry (V.), *Merkwaardige bladzijden uit de geschiedenis van Oostende*, p. 56.

(6) Bowens (J.J.), *Nauwkeurige Beschrijving der oude en beroemde zee-stad Oostende*, (1792), II, p. 175.

(7) CBG, HS 3385 / 746.

Het antwoord - gedateerd 8 januari 1782 - was voor Rodenbach zeer vernietigend (1).

Dat een aantal handelaars zich tot Brugge moesten begeven was volgens het stadsbestuur schromelijk overdreven indien men wist dat de officiële stadsdrukker Vereecken bezig was met de inrichting van een tweede pers die ruim voldoende was om aan de stijgende vraag te voldoen.

De vestiging van een tweede drukker zou beiden slechts armoede brengen. Men wees er bovendien op dat men blijvend de voorkeur moest geven aan Vereecken "sujet né de sa Majesté" en niet aan Rodenbach "de Cologne". Men zag liever geen op winstbejag belust "protestants" individu binnen haar stadsmuren!

Het negatieve antwoord vanwege de Oostendse stadsmagistraten was voldoende om Rodenbach het nodige drukkersoktrooi te ontzeggen (2).

Rodenbach liet zich echter door de gang van zaken weinig ontmoedigen. Wanneer men niet wettig zijn ambt kon uitoefenen dan moest het maar onwettig gebeuren.

Stadsdrukker Vereecken moest al vlug ervaren dat de oneerlijke concurrentie van Rodenbach hem "in syne affaires doet troubleren".

Om Rodenbach hiervan op de hoogte te brengen deed Vereecken een beroep op notaris Pinteljon die opdracht kreeg na te vragen of hij wel in het bezit was van het nodige oktrooi.

Toen de notaris zich ten huize van Rodenbach aanbod met de beleefde vraag hem het desbetreffende oktrooi voor te leggen kreeg hij voor antwoord dat Vereecken maar eens zelf moest langskomen en hem proberen het verder drukken te beletten (3).

Na het terzijde leggen door Rodenbach van deze eerste verwittiging besliste Vereecken een proces in te spannen voor de Raad van Vlaanderen.

Hoofdtoon in dit proces was het financiële verlies dat Vereecken onderzond door de oneerlijke maar bovenal **onwettelijke concurrentie van Rodenbach**.

Vereecken drong aan op een spoedige behandeling: "je vous prie de prévenir ma grande perte quotidienne, j'espere que vous envoyerez une interdiction sitôt que c'est possible au Grand-Bailli" (4).

Uit de gevoerde briefwisseling vernemen we in eerste instantie iets meer over de persoon (lijkheid) van Rodenbach zelf.

---

(1) CGB, HS 3385/748.

(2) CBG, HS 3385/749.

(3) RAB, Depot notariaat Van Caillie 1941 - notaris Jacob Pitteljon, bundel 141 / acte 77. Stuk aangewezen door Lic. Hist. Daniël Farasyn.

(4) RAG, Raad van Vlaanderen, nr. 23753 - Brief gedat. 26 sept. 1782 van Vereecken aan de proc.-gen. baron de Haveskercke.

In een schrijven van Vereecken aan procureur De Waele noemt deze Rodenbach "eenen stouten en onvermeten boekdrukker, (die) my spotsgewys heeft uytgelachen met myn Octroy. Den selven Rodenbach heeft alreede in de stadsgevangenis om syn goede deugden gearresteert geweest" (1).

Belangrijker echter blijft Vereeckens uitval op 20 november 1782 omtrent datgene dat werd gedrukt en verkocht ten huize Rodenbach.

Vereecken schreef er letterlijk "dat hy (Rodenbach) openbaren winkel houd in den welken hy de alderschandaleuste boeken er verkoopende door beuls handen verbrand" (2).

Om zijn klacht kracht bij te zetten werden een drietal stukken uit de (klandestiene) drukkerij bijgevoegd.

Precies die stukken leren ons iets meer over de ligging van de drukkerij, de aard van het drukwerk en de boeken die er werden verkocht.

Twee van de drie bijgevoegde stukken betreffen affiches voor op te voeren Engelstalige toneelstukken van het kluchtige type de zgn. "Comic Opera".

Een eerste betreft de opvoering op 30 augustus 1782 van Oliver Goldsmith's komische opera "She Stoops to Conquer or The Mistakes of a Night" een voor die tijd razend populair stuk.

Anderzijds de aankondiging voor de opvoering op 22 december 1782 van het komisch stuk van Samuel Foote "The Author" gevolgd door een Engelse vertaling van een oorspronkelijk Franstalig stuk nl. "The Deserter" met muziek van Charles Dibdin, Philidor en Pierre Monsigny (3).

Beide stukken waren ondertekend "by J. Rodenbach, Printer and Bookseller, in the Greenmarket (were) are to be had French and English Almanacks".

Een derde bijgevoegd stuk was niet ondertekend en betreft de aankondiging van "a most surprising Ballance Master from Italy,... a curios Set of Fire-Works on a new Construction, which has never been seen in Public before, . . . (and a) third Performance (of a) most surprising Female Samson, who takes up 500 Weight by the Hair of the Head.

The above Performances ar to be seen from 2 O'Clock in the afternoon 'till 10 at Night, at the Emperor's Flag, in Schippers-Street".

Maar ondertussen deden zich te Oostende belangrijke (economische) ontwikkelingen voor.

Het beëindigen van de Amerikaanse Vrijheidsoorlog (1783) hield het einde van de vijandige houding tussen Engeland en Frankrijk in.

Uiteindelijk had dit zeer ernstige konsekwenties voor de haventrafiek die gevoelig terugliep.

(1) *Ibidem* - Brief gedat. 31 juli 1782 van Vereecken aan De Waele.

(2) *Ibidem* - Brief gedat. 20 nov. 1782 van Vereecken aan De Waele.

(3) Voor de betekenis van de opgevoerde toneelstukken leest men best W. Schrickx, Oliver Goldsmith's *She Stoops to Conquer* at Ostend in 1782, *Studia Germanica Gandensia* IX, 1967, pp. 119 - 128.

Om een beeld te krijgen van de "desastreuze" gevolgen van deze onvoorziene ommekeer vallen we terug op de verklaring van een tijdgenoot die schreef: "Ostende ce . . . juillet 1783. Je ne resterai pas ici longtemps : cette ville, Monsieur, n'est plus ce qu'elle étoit avant la signature des préliminaires de la paix. La guerre y avoit attiré une foule d'Anglois, de François et d'Hollandois. Presque toutes les maisons de commerce qu'ils avoient formées, y sont encore, mais elle n'ont plus la même activité : toutes on réformé la plus grande partie de leurs commis. Pendant la guerre, les vivres étoient chers, les maisons et loyers n'avoient pas de prix; depuis les caves jus'qu'aux greniers tout étoit plein d'habitants, d'étrangers, ou de marchandises; tout aujourd'hui est presque vuide" (1).

Ook J.J. Bowens laat niet na over de verslechterende economische situatie iets neer te schrijven: "De goede tyden, de gene den Koophandel dry of vier jaeren te vooren binnen Oostende hadden doen bloeyen, sedert het sluyten van den Vrede van dag tot dag merkelyk verslegtende, zag men verscheyde der nieuwe gekomene Koopliden de Stad verlaeten en hunne Komptooeren opbreken, d'eene met groote baeten, d'andere met Schulden, laetende hunne Huyzen aen hunne Schuld-eysschers, of maer enkelyk Bankroet spelende, 't welk een-ider verpligte van wel op zyne hoede te zyn"(2). Opmerkelijk daarbij is dat precies in datzelfde jaar 1783, een ontgoochelde Vereecken als stadsdrukker Oostende verliet voor Oudenaarde (ut supra).

Rodenbach was maar al tevreden om het vrijgekomen gat in de markt op te vullen. Op 6 augustus 1783 werd hem het oktrooi tot uitoefening van het ambt van stadsdrukker verleend (3).

Het oudst aangetroffen stuk uit de nu 'officiële' drukkerij betreft het werk van de Schot Robert Quasting onder de titel "Recueil de tous les édits et réforms de sa Majesté l'Empereur Joseph II".

Opmerkelijk daarbij is, dat Jean Rodenbach als drukker het werkje niet signeerde met de eigen naam, maar het omschreef als een produkt uit "de la nouvelle imprimerie" (4).

(1) An., *Le voyageur dans les Pays-Bas Autrichiens*, 1782-1783, V, p. 297.

(2) Bowens (J.J.), *op. cit.* II, p. 220.

(3) Bergmans (P.), *op. cit.*, p. 157.

(4) Quasting (R.), *Recueil de tous les édits et réformes de sa Majesté l'Empereur Joseph II*. Depuis son avènement à la souveraineté jusqu'à la présente époque . . . Aoust 1783, émanées pour les Pais-Bas Autrichiens. Précédé de l'examen du Tableau de l'administration de S.M. l'empereur Josep II pendant l'année 1782 avec des Réflexions du Patriote Bruxelois, 1783, 50 pp.

Andere (uiterst zeldzame!) voorbeelden zijn:

- Lettre de M. Joly de Saint-Valier, lieutenant-colonel d'Infanterie, A Madame La Princesse Dextx, A Petersbourg, sur les Balons appelés Globes Aërostatiques, 1783, 56 pp.

- Costumen ende Keuren der Stede van Oostende, By Haerlieder Doorlugtige H.H. geconfirmeert den thierenden Maerte 1611 Verrykt met de notulen van Mre Laureyns Van den Hane, advocaet van den Raede in Vlaenderen, 1784, 56 pp.

- *Système raisonné du magnétisme par la Société de l'Harmonie d'Ostende*, 1786.

- Wieland (A.) - De Bal (F.), *Représentation faite aux Etats de Brabant, par les Députés du corps des Amateurs de la pêche nationale à Ostende. Du 2 Juillet 1787*, 8 pp.

- De Bal (F.), *Requête présentée a leurs Altesses Royales, par les Armateurs à la pêche nationale d'Ostende. Le 11 Juillet 1787*, 7 pp.

In zijn functie van stadsdrukker leverde hij in opdracht van het stadsbestuur het administratieve drukwerk, maar tevens was hij ook de drukker van de plaatselijke schuttersgilde "Sint-Andries en Sint-Barbara".

Toen deze gilde eind 1786 overging tot de oprichting van een nieuw vergaderlokaal - het zgn. Hôtel St.-André et Ste.-Barbe - bezat Jean Rodenbach een 1/120 aandeel in het nieuw op te richten gebouw (1).

Ook binnen de gilde was Rodenbach dus zeker thuis.

Met betrekking tot zijn activiteit als boekhandelaar is de informatie minder overvloedig.

Uit wat reeds voorafging hebben we kunnen opmaken dat hij zeker handelde in Franstalige en Engelstalige almanakken.

Rodenbach blijkt in ieder geval ook in Aufklärungslektuur te hebben gehandeld. Via een advertentie in de "Gazette van Gend" van 25 november 1790 n.a.v. de openbare verkoop - op 6 december 1790 - van boeken die Rodenbach na zijn overlijden in het sterfhuis achterliet leren we het volgende.

Blikvanger in de verkoop waren de "negen Exemplairen der Werken van Voltaire, compleet, bestaende elk in 70 vol. in 8, Schoonen druk van 1785-1789 Gotha (2).

Die negen maal zeventig boekdelen betrof de zgn. Kehl-editie: "Œuvres complètes de Voltaire", uitgegeven in opdracht van Beaumarchais met inleiding en aantekeningen door Condorcet. De plaats van uitgave was het stadje Kehl (3).

Jean Rodenbach overleed onverwacht te Oostende op 5 augustus 1787. Hij werd slechts 40 jaar oud (4). Opmerkelijk is dat zijn overlijden ook stond geannoteerd in het dagboek van Samuel Greenwood (5).

Op 26 november 1787 en volgende dagen ging men over tot de openbare verkoop van zijn drukkerij en boekwinkel: "men zal verkopen,... eene schoone Verzaemeling van Boeken, een schoone Drukkerye met haere

---

(1) Vormde zich later om tot het „Hôtel du Commerce” en was gelegen aan de Keizerskaai (thans Vindictivelaan). De gebouwen zijn thans in gebruik genomen door het O.L.V. College.

RAB, Depot notariaat Van Caillie 1940 - notaris De Bal, lias 54 (gedat. 24 okt. 1786). Met dank aan Lic. Hist. D. Farasyn die het stuk aanwees.

CBG, HS 3385 / 10 - 13 ; 15 ; 980 - 981.

Vilain (O.), Oostendse drukkers, *Biekorf*, 1965, p. 93.

(2) *Gazette van Gend*, 25-11-1790.

(3) Huyghebaert (J.), Negen maal de gehele Voltaire bij Johan Rodenbach te Oostende, *Biekorf*, 1983, p. 254.

(4) RAB, parochieregister Oostende, 9.

Registrum Mortuorum Ecclesiae Parochialis Oppidi et Portus Ostendani De Anno Januarii 1779 - 5ième jour complementaire de l'an 4 (1796).

(5) CBG, HS 1411 - Mémorial de tout ce qui est arrivé jour par jour dans la ville d'Ostende depuis le 1 mai 1787 jusqu'au 20 avril 1791 avec des remarques sur l'esprit public des autres villes, etc... des anecdotes vendiquées et peu connus es sur tous les individus qui ont joué un rôle dans les troubles Belges par Samuel Greenwood, p. 117.

Presse, Characteren, appendetien ende dependentien... alsmede een assortiment van Boekbinders-Gereedschap en eene groote partye Carton-Papier, Schryf- en Druk-Papier, Pennen etc." (1).

Er dient opgemerkt dat men pogingen heeft ondernomen om "onze" Rodenbach familiaal in verband te brengen met de bekende Roeselaarse familie Rodenbach.

K.M. De Lille noemt de verwantschap met de Rodenbachtak van Roeselare vooralsnog onbewijsbaar, maar daarom niet onmogelijk (2).

De bewering van E. De Bock dat de bekende broers Ferdinand, Alexander, Constantijn en Pedro Rodenbach zonen waren van de drukker is geheel naast de waarheid (3).

In het fiscale proces gevoerd voor de Raad van Vlaanderen omtrent de oktrooiklachten van stadsdrukker P. J. Vereecken t.a.v. de onwettige praktijken van Jean Rodenbach is ook nog sprake van een derde partij die evenals Rodenbach zonder te beschikken over het nodige oktrooi als drukker van start was gegaan.

Uit een brief van Vereecken - gedateerd 20 oktober 1782 - vernemen we "dat den selven Rodenbach nog altijd drukt en verkoopt als vooren ongepermitteert benevens nog eenen die inconnu werkt daer ik zal sien agter te komen Engelschman van natie" (4).

Omtrent het bestaan van de drukkerij vallen we uitsluitend terug op deze enige vermelding.

Het laat niet toe tot identifikatie over te gaan, noch na te gaan wat er eventueel werd gedrukt.

Jean Rodenbach werd na zijn overlijden als stadsdrukker opgevolgd door de "Bruggeling" Bernardus Dominicus Bricx. Zijn oktrooi is gedateerd 28 september 1787.

Bernardus Dominicus Bricx werd geboren te Brugge op 20 augustus 1762 (Sint-Gillisparochie) als zoon van Joannes Franciscus Bricx en Idonea Jacoba Joanna Van Morissen.

Te oordelen naar een "Lof-Bazuyn" uit 1794 zou Bricx de drukkersstiel hebben aangeleerd in het atelier van de Brugse drukker Joseph De Busscher (5).

---

(1) *Gazette van Gend*, 15-11-1787.

(2) De Lille (K.M.), De familie Rodenbach en Ieper en de „vaarnissen" van de meisjes Ferryn, speelvriendinnetjes van Albrecht Rodenbach, *Iepers Kwartier*, 17de jg., nr. 4, nov. 1981, pp. 108-109.

(3) De Bock (E.), *Ondergang en herstel of het beign van de „Vlaamse Beweging2"*, 1970, p. 52.

(4) RAG, Raad van Vlaanderen, nr. 23573.

(5) *Lof-Bazuyn geblaezen op de feest van den Heyligen Lucas, geplaetst in de drukkerije van den geleerden en weldunkenden heer Mynheer Joseph de Busscher Ten Jaere 1794*. Oostende, Bricx, (1794).

Reeds vanaf 21 januari 1784 vinden we Bricx als inwoner van de stad Oostende terug (1). Of Bricx toen reeds "onofficieel" het beroep van drukker uitoefende is mogelijk, doch onvoldoende bewezen.

Met absolute zekerheid hebben we kunnen vaststellen dat hij reeds in januari 1787 - dus nog voor het overlijden van Rodenbach - als boekhandelaar actief was (2).

Bricx lag ook aan de basis van de heropening - in maart 1785 - van de plaatselijke Kamer van Rhetorica. Hij bleef voorzitter van de Kamer tot aan zijn dood op 25 januari 1816 en droeg als devies "Als liefde breekt, den haet ontsteekt" (3).

De informatie omtrent de drukkerij is eerder schaars, maar we stelden vast dat het drukkersmateriaal gevoelig werd uitgebreid in 1792 (4).

Vanaf dat moment kreeg Bricx immers af te rekenen met de concurrentie van drukker Petrus Scheldewaert (zie verder).

De aard van het drukwerk gaat in de volgende richtingen.

Als officiële stadsdrukker leverde hij - voor de stad Oostende - vooral het administratief drukwerk.

Door zijn (aktieve) betrokkenheid binnen de Kamer van Rhetorica, de Société Littéraire en de plaatselijke schuttersgilde "Sint-Andries en Sint-Barbara" vinden we ook drukwerk in die richting (5).

Voor wat betreft het arbeiderspotentieel hebben we vastgesteld dat Bricx steeds heeft gewerkt met slechts  en arbeider. Deze hebben we geïdentificeerd als Joannes Galle (6).

---

(1) Gombert (B.), *Vreugde-galmen toe-gezongen aen de Lof-Weerden ... Heer Bernardus Dominicus Bricx*. Oostende, 1805.

(2) *Gazette van Gend*, 22-01-1787; 05-02-1787; 23-06-1787.

(3) Vanden Weghe (Fr.), *Schets eener Geschiedenis der Oostendsche Kamer van Rhetorica*, pp. 2-4.

(4) *Epreuve des caractères de la nouvelle imprimerie de Bernard Dominique Bricx, imprimeur-libraire et r lieur de la ville d'Ostende*, ... Ostende, B.D. Bricx, (1792).

(5) *Den Nederlandschen Aeneas, Verbeeld in den Perzoon van den Deugs-zaemen Vrede-zoekenden en mensch-lievenden Heer d'Heer Andries Judocus Van Iseghem ... Gehuld als Hoofd-man van het oud beroemde Keyzerlyck en Koninglyk Gilde .. onder de Bescherminge van de H.H. Patroonen Andries ende Barbara*. Oostende, B.D. Bricx, Stads-Drukker en der Gilde, (1788), 1 pp.

Règlement pour la Société Littéraire établie   Ostende le 1er mei 1787. Ostende 1er Aoit 1787. (Ostende, B.D. Bricx, 1787), 10 pp.

Viaene (A.), Oostendse drukpers. Bibliografie van de stadsdrukker Bernard Bricx 1790-1813, *Biekorf*, 1964, pp. 225-231.

Minder bekende stukken uit de drukkerij Bricx zijn o.a.

Lawson (R.), *Waer ende Waerachtig Verhael, van de droevige schipbrake, van het Schip The Diligence*, ... Oostende, B.D. Bricx, (1791), 8 pp.

Liedeken gemaakt door eenen Visscher, tot Spyt van den Pruymen, (1791), 1 pp.

Liedeken Tot Lof van onzen genaedigen Souverain Den Keyzer Leopoldus. Stemme: Den Dragonder te Peirde, Gerymt ende gezongen door Slepthesallie, tot Spyd van de Pruymische Ragallie, (1791), 1 pp.

(6) BSO - geboorten 1797 - 83 v .

RAB, Frans Fonds 2912 - nr. 82.

Volgens de Volkstelling van 1814 was de drukkerij gelegen aan de Kerkstraat 9 (1).

Toen Bricx voor notaris A. Rycx op 11 december 1815 overging tot de aankoop van een huis gelegen Kerkstraat 3, werd de drukkerij met boekwinkel naar dit adres overgebracht (2).

Bricx overleed kort daarop te Oostende op 25 januari 1816. De drukkerij werd door zijn (jonge) weduwe verder gezet.

Uit de inventaris opgemaakt na zijn dood hebben we kunnen opmaken dat zich in de drukkerij bevond : "twee druk pressen (en) eene staende presse voor papier (en) het bindershalaem" (3).

We vermelden terzijde dat Bricx tijdens zijn leven belangrijke contacten onderhield met de Brugse drukkers Pierre Parain, Emmanuel Terlinck en Corneille Demoor (4).

Toen op 3 april 1792 de Gentenaar Petrus Scheldewaert - vanwege de Oostenrijkse keizer Frans II - de toestemming kreeg om zich als geootrooieerd boekdrukker en -handelaar te Oostende te vestigen, had dit voor direkt gevolg dat de monopoliepositie van stadsdrukker Bernardus Bricx definitief werd doorbroken (5).

Vanaf dat moment werkten steeds twee drukkers naast elkaar.

Wie was nu deze "onbekende" Gentse drukker ?

Petrus Franciscus Scheldewaert werd te Gent geboren op 28 oktober 1751 als zoon van Guillaume Scheldewaert en Anne Marie Vaentjes (6).

Op 2 juni 1773 trad hij te Gent in het huwelijk met een zekere Anne Marie Herteleer (geboren te Gent op 26 augustus 1751) (7).

Toen Scheldewaert in 1792 het nodige drukkersoktrooi verkreeg, kwam deze zich te Oostende vestigen aan de Kapellestraat, waar een drukkerij voorzien van boekwinkel werd ingericht (8).

Het door ons aangetroffen drukwerk gaat in twee richtingen. Hoewel Bernardus Bricx de officiële stadsdrukker was (en bleef), vinden we van Pe-

---

(1) *Volkstelling 1814. Deel XIII. Stad Oostende*, VVF, afdeling Brugge, 1980.

(2) RAB, Depot notariaat Van Caillie 1941 - notaris A. Rycx junior, band 276, akte 387. Ons medegedeeld door Lic. Hist. Daniël Farasyn.

(3) *Ibidem*, band 277, akte 57.

(4) BSO - geboorten 1809 - geboorte Bernardus Dominique Bricx (9 juli 1809). BSO - overlijdens 1806 - overschrijving - overlijden Josepha Marguerite Druck (20-05-1806).

(5) Familiearchief drukkerij Elleboudt - Lettres patentes d'Imprimeur et Libraire en faveur de Pierre Scheldewaert - 3 avril 1792.

(6) RAG, Parochieregister Sint-Jacobs - geboorten 1751.

(7) RAG, Parochieregister Sint-Pieters - huwelijken 1773.

(8) RAB, Frans Fonds 1238, nr. 596 - *Tableau contenant le nombre, âge, état ou profession des habitants de la commune d'Ostende et canton, avec désignation de l'époque depuis laquelle ils y sont domiciliés*.

(A.V.), Vlaamse boekhandel in 1792, *Biekorf*, 1972, p. 354.

trus Scheldewaert terug dat ook deze menigmaal in opdracht van de stad Oostende heeft gedrukt. In die richting vinden we dus vooral administratief drukwerk (1).

Anderzijds was Scheldewaert een niet onbelangrijk boekdrukker. Het oudste aangetroffen boekwerk betreft een Vlaamse vertaling van een Engelstalig werk op naam van een zekere M. Dorrington, "De Engelschen Kluyzenaer, of de weergalooze rampen en verwonderenswaardige gevallen van Philip Quarll, Engelschman".

Het werk werd in 1794 door Scheldewaert gedrukt en bestond uit 3 delen, waarvan we alléén het eerste deel hebben kunnen terugvinden.

Inhoudelijk betrof het een zoveelste navolging van Daniel Defoes' populaire boek "The Life and strange surprising adventures of Robinson Cru soe (1719)" (2).

Een ander uiterst belangrijk werk - waarvan men tot voor kort beweerde dat het zelfs onvindbaar was - betreft een Franse vertaling van een Engelstalig werk van de fysioloog, chirurg, en anatoom John Hunter "Traité sur le sang, l'inflamation et les playes d'armes à feu"(3).

Vertaler was de uit Rijsel afkomstige legerchirurg Ignace Dubar.

Het boekwerk gedrukt in 1799 bestond uit 3 boekdelen en bevat samen meer dan 1000 pagina's.

Typografisch uitstekend verzorgd doet het denken aan de produkten uit de grotere Brugse en Gentse ateliers.

Opmerkelijk is dat de activiteiten van Scheldewaert na 1800 gevoelig afnemen. Over de inwendige structuur van de drukkerij is weinig bekend.

Wel hebben we kunnen vaststellen dat de drukker één tot maximum twee arbeiders in dienst had (4).

---

(1) RAB, Frans Fonds 3724, An 8, 17v°.

CBG, HS 3385 / 114 ; 305 ; 939 ; 1466.

(2) Den Engelschen Kluyzenaer, of de weergalooze rampen en verwonderenswaardige gevallen van Philip Quarll, Engelschman. Onlangs door den Heer Dorrington, Koopman van Bristol, op een onbewoont Eyland in de Zuydzee ontdekt ; alwaer hy zig toen ontrent vyftig jaeren gansch alleen had onthouden en tegenwoordig nog bevind, zonder met den gemelden Koopman naer Engeland te willen keeren.

Versiert met eene kurieuse noodige Kaert van het Eyland en door andere Print-verbeeldingen opgeheldert, Uyt het Engelsch overgezet door den Heer B... Oostende 1794, 3 dln.

Verbanck (R.), Het eerste gedrukte boek te Oostende ??? *Roepsteen*, Orgaan van de Heemkring Ter Cueure, tweemaandelijks tijdschrift, nr. XXXIX, wintermaand 1975, p. 2.

Loontiens (C.), *L'Histoire d'Ostende expliquée au musée communal. Catalogue illustré et annoté des œuvres d'art et des antiquités réunies à l'hôtel de ville*, (1927), p. 108.

(3) Bergmans (P.), *op. cit.*, p. 157.

Viaene (A.), Oostendse drukpers. Bibliografie van de stadsdrukker Bernard Bricx 1790 - 1813, *Biekorf*, 1964, p. 231.

(4) RAB, Frans Fonds 1569.

Petrus Scheldewaert overleed te Oostende op 29 augustus 1810. Hij werd in het bedrijf door zijn zoon Petrus opgevolgd (1).

De bewering dat de eeuwige konkurrent Bernardus Bricx op 1 januari 1813 zijn drukkerij verenigde met die van Scheldewaert zoon, berust uitsluitend op een verkeerde interpretatie van documenten zich bevindend in het familiearchief Elleboudt (2).

Toen Bernardus Bricx op 25 januari 1816 te Oostende overleed, werd de drukkerij door zijn jonge weduwe - Isabella Ruelens - verdergezet (ut supra). Het toeval wil dat deze op 18 maart 1818 een tweede maal in het huwelijk trad met niemand minder dan . . . drukker Petrus Scheldewaert, zoon. Het huwelijk had voor direkt gevolg dat beide drukkerijen definitief met elkaar versmolten (3).

Scheldewaert bracht zijn drukkerij - gelegen Kapellestraat 18 - over naar de woning van wijlen Bernardus Bricx, zijnde Kerkstraat 3 (4).

Begin 1820 ging Scheldewaert in samenwerking met legerchirurg Ignace Vincent Dubar van start met het anti-regeringsgezinde opinieblad, de "Courier Maritime".

Vernoemde Dubar was in persmiddens geen onbekende. Zo was hij vanaf 1 maart 1818 uitgever-eigenaar van het Gentse nieuwsblad "Journal politique, administratif, judiciaire, commercial et littéraire, de la Flandre Orientale et Occidentale" (5).

Ook dit blad - dat reeds eind 1818 verdween - stond allesbehalve goed aangeschreven bij de regering en was herhaalde malen het slachtoffer van persvervolgingen (6).

De "Courier Maritime" verscheen oorspronkelijk zesmaal per week op een oplage van ongeveer 100 exemplaren (7).

Toen in het supplementair nummer van 6 november 1820 een artikel verscheen - overgenomen uit de Engelse krant "Morning Chronicle" - waarin de ontvluchting van ex-keizer Napoleon uit St.-Helena werd beschreven, verwekte dit heel wat drukte en gaf aanleiding tot een gerechtelijk onderzoek vanwege de overheid.

Na het gerechtelijk onderzoek is er van de "Courier Maritime" geen enkele spoor meer terug te vinden.

---

(1) BSO - overlijdens 1810.

(2) (R.E.). *Beknopte geschiedkundige schets van onze drukkerij 1792-1950*, n.p.

(3) RAB. Depot notariaat Van Caillie 1941, notaris A. Rycx junior, band 282 / acte 30.

(4) *Ibidem*.

(5) Voordeckers (E.), *Bijdrage tot de geschiedenis van de Gentse pers. Repertorium (1667-1914)*, 1964, pp. 296-298.

(6) Algemeen Rijksarchief Den Haag - Justitiegeheim 457 (mei-juli 1818). Warzée (A.), *Essai sur les journaux belges*, 1845, p. 214.

(7) Vandenabeele (P.), *De Oostendse drukkerijen. Een inleidend onderzoek naar het leven en het werk van een beroepsgroep (1780-1940)*. R.U.G., onuitgegeven licentieverhandeling 1984-1985, deel II, p. 28.

Dezelfde Ignace Vincent Dubar was ook verantwoordelijk voor de uitgave van het medisch-wetenschappelijk tijdschrift "Annales de la littérature médicale britannique (1824-1825)" (1).

Ook van de hand van Dubar was het werkje "Le Guide des Baigneurs" uit 1825, een kleine brochure over de geneeskundige aanwending van het zeewater in het genezingsproces (2).

Het was precies de heelkundige kracht van het zeewater die zoveel duizenden toeristen naar Oostende zou lokken (3).

Voor de rechtbank van eerste aanleg te Brugge werd op 22 juni 1827 uitspraak gedaan in het proces tussen enerzijds William Palmer en anderzijds Hartley Hodson en Petrus Scheldewaert.

Laatstgenoemden werden beschuldigd van het uiten van lasterlijke taal aan het adres van Palmer.

De rol die Scheldewaert daarin speelde beperkte zich tot de druk en de verspreiding.

Beiden werden veroordeeld tot het betalen van een boete en tevens moest Scheldewaert instaan voor de publikatiekosten (4).

Kort daarop - op 24 januari 1828 - besloot Scheldewaert op eigen verzoek over te gaan tot openbare verkoop van de drukkerij en boekwinkel (5). Nieuwe eigenaar werd Jean Elleboudt.

Drukker Scheldewaert was voor de familie Elleboudt zeker geen onbekende. De vriendschappelijke relaties tussen beide families gaan zeker terug tot het jaar 1818.

Toen Petrus Scheldewaert op 18 maart 1818 te Oostende in het huwelijk trad met Isabella Ruelens (weduwe van drukker Bernardus Bricx), tekende Georges Elleboudt - de vader van Jean - in functie van "vriend van de echtgenoot" de akte (6).

Het lijkt ons waarschijnlijk dat Jean Elleboudt zijn opleiding tot drukker genoot in de drukkerij Scheldewaert.

---

(1) Vandenabeele (P.), *op. cit.*, deel II, p. 4.

(2) Dubar (J.V.J.), *Le Guide des Baigneurs, ou traité sur l'usage médical et hygiénique des Bains de Mer, ouvrage dans lequel sont indiquées toutes les maladies et infirmités dans lesquelles les bains de mer sont utiles ou nuisibles*. Ostende, P. Scheldewaert, (1825), IV - 97 pp.

Andere belangrijke werken zijn :

- Bauwens (P.J.), *Wondere beroerten of oorlogsche gebeurtenissen ontstaan en opgeréezen in Vrankrijk, zedert den Jaere 1790 tot 1816*, 1816, 68 pp.

Zie ook (E.N.), Oostendse drukkerij 1816, *Biekorf*, 1953, p. 152.

- *Reglement in geval van brand binnen Oostende - 1822*, (1822), 11 pp.

(3) Elaut (L.), L. Verhaeghe, pionier van de zee- en waterkuur te Oostende. *Periodiek*. Maandblad van het Vlaams geneesheren Verbond, 15de jg., aug.-sept., 1960, n° 7, pp. 155-161.

(4) *Gazette van de Provincie West-Vlaenderen en der stad Brugge*, 27-07-1827 / 3-4.

(5) *Ibidem*, 21-01-1828 / 4A.

(6) BSO - huwelijken 1818.

Het toeval wil dat Jean Elleboudt op 20 april 1831 te Oostende in het huwelijk trad met Theresia Bricx (geboren te Oostende op 24 maart 1811), een dochter van wijlen drukker Bernardus Bricx (1).

De aankoop van de drukkerij betekende nog niet dat Jean Elleboudt hierdoor in het bezit kwam van het gebouw gelegen aan de Kerkstraat 3.

Het gebouw werd dus aanvankelijk gehuurd (2).

Het bekenste en ook oudste stuk uit de drukkerij betreft de door Bernaert geschreven brochure onder de titel "Notice sur la baleine".

Het brengt het verhaal van de op 5 november 1827 te Oostende aangespoelde walvis, die nadat te zijn ontvleesd voor heel wat bewondering en amusement zorgde (3).

Opvallend is dat Jean Elleboudt gedurende een aanzienlijk aantal jaren drukwerk afleverde voor de stad Oostende.

Belangrijk zijn de reeksen "Rapport sur l'administration et la situation des affaires de la ville d'Ostende" (vanaf 1844) en de "Bulletin communal de la ville d'Ostende" (vanaf 1876).

Burgemeester Jean Van Iseghem was zo tevreden over de afgeleverde kwaliteit dat hij Koning Leopold I vroeg Jean Elleboudt de ere-titel van "imprimeur-lithographe de la cour" te willen verstrekken. De koning ging onmiddellijk op het advies in (4).

In de drukkerij Elleboudt deed men zowel aan typografie, lithografie en boekbinderij. Aan de drukkerij was een belangrijke boekwinkel met lees-kabinet verbonden (5).

Vanaf 7 april 1850 was Jean Elleboudt ook verantwoordelijk voor de druk van het liberaal gezinde opinieblad "La Flandre Maritime", een door Jean-Baptiste Lauwers opgezet persproject.

Reeds eind 1851 kwam het tussen Jean Elleboudt en Jean-Baptiste Lauwers tot grote onenigheid. Uit een schrijven van Elleboudt aan de rivaal "Feuille d'Ostende" vernemen we het volgende: "Vous annoncez dans votre dernier n° que, mu par un sentiment honnête, je n'imprimerai plus à l'avenir la "Flandre Maritime". Le fait que vous annoncez est exact, mais

---

(1) BSO - huwelijken 1831.

(2) RBW, Registratie en Domeinen, nr. 43, notaris Van Caillie, gedat. 22 jan. 1829.

(3) Bernaert, *Notice sur la baleine échouée près d'Ostende, le 5 novembre 1827, et sur les fêtes données par H. Kessels à l'occasion de la prise de possession, au nom de S.M., du squelette de ce cétacée*, 1828, 63 pp.

- opm.: Bernaert liet in 1829 te Gent zijn brochure herdrukken onder de signatuur „de Le Normant, fils, imprimeur du Roi, Rue de Seine, 8, Paris. *La Flandre Libérale*, 18/19-02-1885.

Een ander belangrijk werkje was dat van J.-B. H. Serruys, *Notice historique du commerce des Pays-Bas, depuis la domination de la maison de Bourgogne, jusqu'à nos jours*, 1830, 25 pp.

(4) Familiearchief Elleboudt - Intendance de La Liste Civile, n° 3982, gedat. 30 december 1864.

(5) Vilain (O.), Een overzicht van de 19de eeuwse Oostendse porseleinkaarten, *Ostendiana IV*, 1982, pp. 147-157.

le motif que vous attribuez à ma décision ne l'est pas. . . .”J'avais avec le rédacteur de la "Flandre Maritime" un contract pour l'impression de ce journal, contenant pour les deux parties le droit de réalisation. J'ai usé de mon droit comme aurait pu en user l'autre partie contractante, et à la rigueur je ne dois compte de ma décision à personne; mais en présence de votre allégation je regarde comme une obligation de déclarer qu'il n'existe entre la rédaction de la "Flandre Maritime" et moi qu'un simple dissentement d'opinion politique" (1).

In 1868 vonden we terug dat zijn tweede echtgenote - Caroline Muuls - op hetzelfde adres handel dreef in sjaaltjes, zijden stoffen, badkostuums, e.a. (2).

In latere jaren ging Elleboudt zelfs over tot de uitbating van het hotel-pension "Victoria" (3).

Jean Elleboudt overleed te Oostende op 6 augustus 1878 (4).

We merken op dat zijn zoon Alphonse Elleboudt-Desmet reeds voor dit overlijden was overgegaan tot de stichting van een eigen drukkerij.

Met het overlijden werden beide drukkerijen tot één verenigd (5).

Het was precies ook Jean Elleboudt die de stimulans gaf tot een verdere ontwikkeling in de plaatselijke drukkerswereld.

Het was in zijn atelier dat die mensen werden gevormd die vooral na 1850 als zelfstandig drukker actief werden.

De laatst te bespreken drukker-actief vóór 1850 - betreft opnieuw een "inwijkeling", met name Thomas Vermeirsch.

Thomas Vermeirsch werd geboren te Brugge op 12 december 1772 (Sint-Walburgaparochie) als zoon van Ludovicus Vermeirsch en Theresia Van Heghe (6).

Hij zou op twintigjarige leeftijd - in 1792 - zijn uitgeweken naar Oostende, waar hij iets later in het huwelijk trad met Therese Van De Kerckhove. Deze was reeds weduwe in een eerste huwelijk van een zekere Philippus Le Comte (7).

Het huwelijk werd gezegend met de geboorte van tenminste 6 kinderen.

---

(1) *La Flandre Maritime*, 26-11-1851 / 1 A-B.

(2) *La Chronique*, 21-08-1868 / 6 A-B.

(3) *Liste Officielle des Etrangers*, 01-08-1874 / 8.

We merken op dat de nummering van de drukkerij omstreeks 1860 veranderde van Kerkstraat 3 in het nummer 6.

(4) De kwartierstaat Ch. Elleboudt, *Ostendiana II*, 1975, pp. 148-149.

(5) Vandenabeele (P.), *op cit.*, deel I, p. 80-81.

(6) Burgerlijke Stand Brugge - parochieregister 1772 - Sint-Walburga.

(7) *Lyktranen gestort door de Koninklyke Maetschappij van Vaderlandsche Tael- en Dichtkunde, gezeyd Rhetorica, .. over het sterfgeval van den heer Thomas Vermeirsch, ... overleden te Oostende, den 13 Februaris 1850, in den ouderdom van 77 jaren en 2 maenden.*

Tableau de la population d'Ostende d'après les denombrement qui en à été fait en janvier 1798.

BSO - overlijdens 1855 - akte 39.

Een eerste vermelding als drukker vinden we pas in de volkstelling van 1815.

Vroegere beroepsbezigheden hebben we kunnen achterhalen via o.a. de volkstelling van 1798, de akten van de Burgelijke Stand (Oostende) en de verslagen van de vrijmetselaarsloge "Les Trois Niveaux", de loge waarin Vermeirsch een zo belangrijke rol speelde.

Deze zijn : "boutiquier" (1797), "commis négociant" (1798), "écrivain" (1798-1808) en "secrétaire du genie militaire" (1809 e.v.).

Vermeirsch was inderdaad tijdens de Franse overheersing een tijdlang luitenant-secretaris van de kolonel van de genie de Guilley.

Toen de Guilley de opdracht kreeg van keizer Napoleon om zich in te laten met de versterkingswerken te Breskens en elders - en dit ter verdediging van de Scheldeingang - volgde Vermeirsch de officier op de voet.

Na de nederlaag te Waterloo en de dood van de Guilley werd Vermeirsch belast met de inventarisatie van de stukken van de Genie om die samen met de militaire Kas naar Rijsel over te brengen. Daarna keerde hij voor goed naar Oostende terug (1).

Waar, wanneer en bij wie Vermeirsch de drukkersstiel aanleerde is ons onbekend.

De mogelijkheid bestaat dat Vermeirsch - toen hij in 1792 in Oostende aankwam - reeds de drukkersstiel had aangeleerd.

Zag hij in dat de aanwezigheid van reeds twee drukkers (Bernardus Bricx en Petrus Scheldewaert) hem geen kans op overleven zou bieden en keek hij aldus uit naar een andere beroepsbezigheid? Of leerde hij het drukken bij zijn goede vriend-drukker Bernardus Bricx?

Hun vriendschap had zich geconcentreerd rond hun beider aanwezigheid in de plaatselijke Kamer van Rhetorica.

Bernardus Bricx had ze in 1785 nieuw leven ingeblazen en was er tot aan zijn dood op 25 januari 1816 voorzitter van geweest.

Thomas Vermeirsch werd op 18 september 1803 in de Kamer aanvaard met de kenspreuk : "Die met veel vlijt besteed zijn tijd" (2).

Vermeirsch was een verdienstelijk dichter en een uitstekend redenaar die voor de Kamer verschillende prijzen aanbracht. Men kan zelfs stellen dat hij de ziel en de stuwende kracht was achter de Kamer.

Toen op 27 augustus 1819 de Maatschappij "Tot Nut van 't Algemeen" een departement (afdeling) te Oostende oprichtte was Thomas Vermeirsch één van de medestichters (3).

---

(1) Vanden Weghe (Fr.), *op. cit.*, p. 85.

(2) Vanden Weghe (Fr.), *op. cit.*, p. 36.

(3) Fredericq Paul, De Maatschappij „Tot Nut van 't Algemeen" in Zuid-Nederland tot aan de Belgische Omwenteling van 1830, *Bulletins de la Classe des Lettres etc. de l'Académie Royale de Belgique*, 1913, p. 274.

De vergaderingen vonden plaats in de zaal van de Koninklijke Maatschappij van Vaderlandsche Taal- en Dichtkunde genoemd "Rhetorica".

De vooraanstaande leden van het "Nut" en "Rhetorica" waren trouwens vrijwel dezelfde. Een identieke toestand deed zich ook voor te Brugge (1).

De Maatschappij was in 1784 in Holland opgericht door Jan Nieuwenhuizen en zijn zoon Maurits, met de bedoeling kennis en beschaving te verspreiden onder de minder gegoede klassen van het volk.

Toen door het Congres van Wenen (1815) Noord en Zuid werden verenigd, werden ook daar vanaf 1819 departementen opgericht.

De activiteiten bestonden vnl. uit het stichten van kosteloze volksbibliotheken, het houden van voordrachten, inrichten van scholen voor behoeftigen en volwassenen, gratis soepbedelingen, aanmoediging van daden van zelfopoffering, enz . . .

Daarnaast speelde Vermeirsch een belangrijke rol in de plaatselijke vrijmetselaarsloge "Les Trois Niveaux".

Een eerste vermelding binnen de loge gaat terug tot het jaar 1808. Op 23 december 1819 werd hij er sekretaris, een functie die hij zou aanhouden tot 26 december 1826, datum van zijn ontslag.

We vinden opnieuw sporen van zijn activiteit binnen de loge vanaf 1830. Thomas Vermeirsch bleef lid tot 1836, datum waarop de loge verdween (2).

Daarntoe hebben we even aangeraakt dat de voornaamste leden van de Kamer van Rhetorica ook lid van het "Nut".

Bovendien stellen we nog eens vast dat een belangrijk aantal leden van de vrijmetselaarsloge ook lid waren van de "Kamer".

In uitzonderlijke geval behoren een aantal figuren zowel tot de "Kamer", het "Nut" en de loge.

Thomas Vermeirsch behoort tot één van die gevallen. Dit alles wijst toch in de richting dat Vermeirsch een niet onbelangrijke rol speelde in het openbaar leven van Oostende.

Dergelijke activiteiten hebben zich weerspiegeld in het nagelaten drukwerk.

Vanaf 1816 vinden we drukwerk terug die betrekking heeft op de "Kamer van Rhetorica". Hij zou praktisch zijn ganse carrière door drukwerk afleveren voor de "Kamer" (3).

---

(1) Grosheide (D.), De Maatschappij „Tot Nut van 't Algemeen" in de Zuidelijke Nederlanden, *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, 1949, p. 218.

(2) Vantomme (R.), *La vie et la loge Les Trois Niveaux établie à l'Orient d'Ostende depuis 1784*, deel 1, p. 199-201.

(3) Een aantal voorbeelden : *Nederlaeg der Algerien en voor eeuwig afschaffing der christene slaeverny, beschreeven door de maatschappij van Rhetorica binnen Oostende, op den 20 October 1816 ..*, 1816, 41 pp.

Bilderdijk Willem, *Katharina Herman binnen Oostende*, s.d., 14 pp.

Evenzeer was hij de drukker van de loge. We verwijzen naar de belangrijke reeks op naam van M. Bernaert, *Mélanges de philosophie, d'histoire et de littérature maçonniques* (1822-1825) (1).

Als kommissaris van de openbare leesbibliotheek van het "Nut" stond hij in voor de selectie en het ter beschikking stellen van boekwerken voor de minder gegoede volksklasse.

Men kon er gratis - en dit tweemaal per week - ten huize Vermeirsch boeken ontlene (2).

Maar Thomas Vermeirsch zal vooral bekend blijven om de uitgave van zijn krant "Feuille d'Annonces".

De "Feuille" was aanvankelijk een nederig blaadje met hoofdzakelijk oog voor publieke verkopeningen, officiële bekendmakingen, marktprijzen en plaatselijke haventrafiek. Het verscheen tweemaal per week op een oplage van ongeveer 80 exemplaren (4).

Tevens was Vermeirsch ook de grondlegger van een embryonale seizoenpers. Reeds in 1838 ging hij tijdens het seizoen van start met een "Liste des Etrangers" (5).

In de "Liste" stonden alle namen van de officieel geregistreerde badgasten vermeld en had voornamelijk tot doel de verblijfplaats van de badgasten aan te geven (6).

Het projekt door Thomas Vermeirsch opgezet zou vooral na 1850 door zovelen slaafs worden gekopieerd.

Over de inwendige structuur van de drukkerij is geen informatie bekend.

Wel bevond zich aan de drukkerij een belangrijke boekwinkel voorzien van een leeskabinet.

De drukkerij was in oorsprong gelegen aan de Kerkstraat 2 (reeds in 1816 aan de Kerkstraat 33).

Wel vonden we de namen van een aantal in de drukkerij tewerkgestelde letterzetters terug. De bekendste onder hen is zeker wel Auguste Van Neste, die als jonge wees zich vanuit Brugge te Oostende kwam vestigen.

Reeds in 1839 vinden we hem in de drukkerij terug (7).

---

(1) Vandenabeele (P.), *op. cit.*, deel II, p. 95.

(2) *Feuille d'Annonces*, 12-11-1821 / 2.

(3) Didier (F.), *De Westvlaamse pers in de jaren 1825 - 1830*, *Biekorf*, 1964, p. 132.

(4) *Ibidem*. In 1846 had de krant zich omgevormd tot „Feuille d'Ostende”.

(5) Vandenabeele (P.), *op. cit.*, deel II, p. 86 - 87.

(6) Farasyn (D.), *Historiek van de eerste gebouwen langs de Oostendse zeedijk 1830 - 1878*, p. 5.

(7) BSO - geboorten 1839 - getuige bij de geboorte van Virginia Cazaux (geboren te Oostende op 03-12-1839). Auguste Van Neste-Vitse werd in later leven directeur van de Stedelijke Scholen.
L'Echo d'Ostende, 01-08-1905 / 2-B.

Andere bekende namen zijn Jean Devos (ingetreden in 1840) en Joseph Louis Helsen (1).

Thomas Vermeirsch overleed te Oostende op 13 februari 1850. De handel werd door zijn weduwe en kinderen verder uitgebaat (2).

Gebruikte afkortingen

ARAB = Algemeen Rijksarchief, Brussel
BSO = Burgerlijke Stand, Oostende
CBG = Centrale Bibliotheek, Gent
RAB = Rijksarchief, Brugge
RAG = Rijksarchief, Gent
RBW = Rijksarchief, Beveren-Waas

Bijlage I

Begindatum	1780 - 1850	Einddatum
-16.04.1781	JANSSENS BALDUINUS	27.12.1782
07.07.1781	VEREECKEN PIERRE JEAN	1783
-30.08.1782	RODENBACH JEAN	05.08.1787
	1782 ONBEKENDE "ENGELSE" DRUKKERIJ	1782-
28.09.1787	BRICX BERNARDUS DOMINICUS	25.01.1816
03.04.1792	SCHELDEWAERT PETRUS (VADER)	29.08.1810
29.08.1810	SCHELDEWAERT PETRUS (ZOON)	24.01.1828
	1815 VERMEIRSCH THOMAS	13.02.1850
25.01.1816	WEDUWE BRICX BERNARDUS DOMINICUS	18.03.1818
24.01.1828	ELLEBOUDT JEAN	06.08.1878

Voor wie belang stelt in verdere gegevens verwijs ik naar onze licentie-verhandeling (1984-1985) onder titel *De Oostendse drukkerijen. Een inleidend onderzoek naar het leven en het werk van een beroepsgroep (1780-1940)*, 3 delen.

(1) RAB, Depot notariaat Ghyoot - notaris Aimé Liebaert, band 6, nr. 886.

(2) *Ibidem*. Naast het beroep van drukker-boekhandelaar omschrijft men Vermeirsch ook nog als „expert de contribution personnelles”.